

WAARNEMINGEN VAN SPRINKHANEN EN KREKELS TUSSEN HET STATION EN DE KLEINE WEERD IN MAASTRICHT

Steven Jansen, Rector van de Boornlaan 48, 6061 AS Posterholt

Stedelijke gebieden worden door natuuronderzoekers vaak niet of nauwelijks onderzocht. Onderzoekers van sprinkhanen en krekels vormen hier helaas geen uitzondering op. Uit dit artikel blijkt dat Maastricht, de zuidelijkste stad van Nederland, naast zijn gezellige terrasjes nog veel meer te bieden heeft. Wie wat nauwkeuriger kijkt en luistert zal nog meer van deze bourgondische stad kunnen genieten.

ONDERZOEKSGBIED

In het onderzoekgebied, van het NS-station tot de Pietersplas, bevinden zich, over een afstand van 2,5 kilometer, zeer uiteenlopende biotopen (figuur 1).

DE STAD MAASTRICHT

Het oude gedeelte van de stad (Wyck) heeft veel karakteristieke smalle straten zonder bomen. Wel zijn er in sommige straten door inwoners enkele klimplanten tegen de gevels gezet (figuur 2). De brede straten zijn wel vaak voorzien van bomen (figuur 3).

De ruimtelijke openheid van de Maaskade ten opzichte van de binnenstad is verrassend. Aan de voet van de gebouwen en tussen de kinderkoppen staan verschillende soorten planten, waaronder Klein glaskruid (*Parietaria judaica*).

DE OOSTELIJKE MAASOEVER

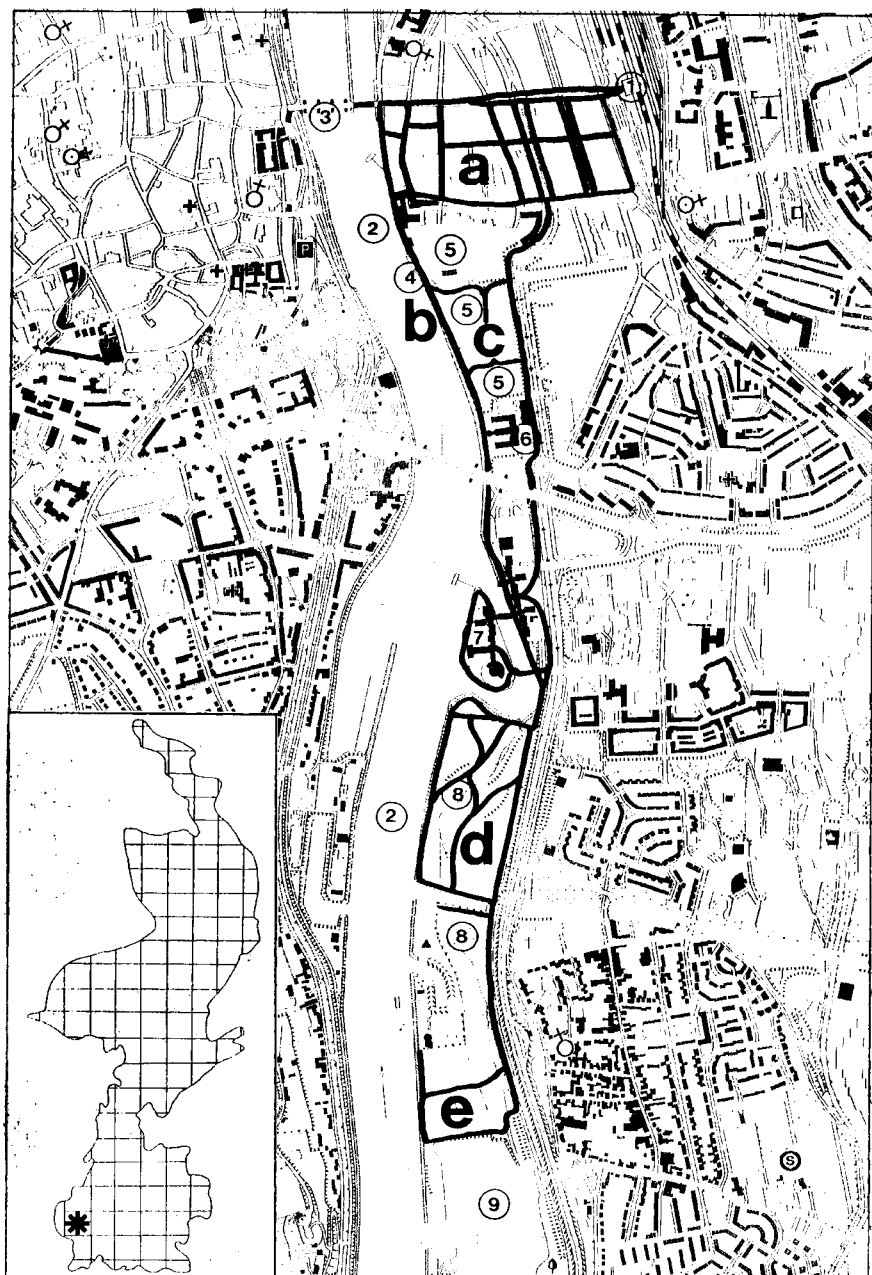
Tussen de St. Servaasbrug en net voor het Waterpoortje is op de oostelijke maasoever geen begroeiing aanwezig. Tussen het Waterpoortje tot de Kleine Weerd is wel rivierbegeleidende vegetatie aanwezig (figuur 4). Ook op het eiland in de Maas met het Gouvernementsgebouw is, met uitzondering van de tuin, een min of meer natuurlijke begroeiing aanwezig.

HET CÉRAMIQUE TERREIN

Op het braakliggende terrein van de voormalige Sphinx keramiekfabriek is de stedelijke ontwikkeling in volle gang. Naast bouwputten wordt het terrein als parkeerplaats en hondenuitlaatterrein gebruikt (figuur 5).

FIGUUR 1

De looproute in Maastricht wordt met dikke lijnen aangegeven. De cijfers in de figuur verwijzen naar: NS-station (1), Maas (2), St. Servaasbrug (3), Waterpoortje (4), Céramique (5), Bonnefanten museum (6), Gouvernementsgebouw (7), Kleine Weerd (8), Passantenhaven (9). De letters verwijzen naar de biotopen en komen overeen met tabel 1: Stad (A), Maasoever (B), Braakliggend terrein (C), Kleine Weerd (D), Landbouwgebied (E).

DE KLEINE WEERD

Het natuurontwikkelingsgebied de Kleine Weerd (14 ha) is in 1994 geopend. Dit voormalige landbouwgebied van akkers, weilanden en een oude verlande nevengeul met enkele knotwilgen is nu veranderd in ruigten en graslanden. Ook de spontane struweel- en bosontwikkeling is goed op gang gekomen. Om het gebied niet te dicht te laten groeien grazen er Galloway-runderen en Koniks-paarden (figuur 6).

HET LANDBOUWGEBIED

Het landbouwgebied ligt tussen de Kleine Weerd en de Pietersplas. Dit extensief gebruikte gebied bestaat uit een bietenakker met veel akkerkruiden, verlaten volkstuinten, verwaarloosde hoogstamfruitbomen en een onverharde landbouwweg. De Pietersplas (Passantenhaven) is ook de zuidgrens van het onderzochte gebied.

METHODE

In de maand augustus 1998 heb ik in het onderzoeksgebied gegevens van sprinkhanen en krekels genoteerd.

Vanuit het NS-station wandel ik 's morgens richting het Gouvernementsgebouw. 's Avonds wandel ik weer vanuit mijn werkplek richting het station. Bij deze twee dagelijkse wandelingen is steeds een andere route gelopen. In de middagpauze wordt er een aanvullende route door de Kleine Weerd en richting Pietersplas genomen. Ook is het eiland in de Maas bij het Gouvernementsgebouw twee keer bezocht (figuur 1). Bij het lopen door de vegetatie springen de meeste sprinkhanen op. Aan de hand van morfologische kenmerken zijn ze op naam te brengen (BELLMANN, 1993). De meeste sprinkhaansoorten maken ook een specifiek geluid dat zowel bij het opsporen als bij determinatie is te gebruiken (KLEUKERS *et al.*, 1997). Vooral na koude regenachtige nachten kan het zoeken naar verkleumde sprinkhanen onder stadsbomen leuke resultaten opleveren.

RESULTATEN

In totaal zijn er tien soorten sprinkhanen en één krekellosoort vastgesteld. Door de struc-

FIGUUR 2

Een boomloze straat (Kattenstraat) in Maastricht. De klimplanten tegen de gevel zijn kleine groene oases voor de Boomsprinkhaan (dia: S. Jansen).

FIGUUR 3

Bomen in de stad zijn belangrijk voor sfeer op straat (Wijcker brugstraat), maar zijn ook belangrijk voor de Boomsprinkhaan en als zangpost van de Grote groene sabelsprinkhaan.

FIGUUR 4

De Maasoever is een belangrijk biotoop voor de Bramensprinkhaan en het Gewoon spitskopje.

FIGUUR 5

Het braakliggende Céramique terrein doet tijdelijk dienst als biotoop voor de Sikkelsprinkhaan en het Gewoon doortje.

FIGUUR 6

De Kleine Weerd wordt beheerd door grote grazers zoals Konikspaanen. De structuurrijke vegetatie is een ideaal biotoop voor Sikkelsprinkhaan en Struiksprinkhaan.

tuurrijke vegetatie zijn er in het natuurontwikkelingsgebied de Kleine Weerd de meeste soorten en aantallen sprinkhanen vastgesteld (zie tabel 1). Bij de besprekingen worden er bij enkele soorten ook beheertips gegeven.

De Sikkelsprinkhaan is de grootste verrassing. De dichtstbijzijnde vindplaats bevindt zich op de St. Pietersberg aan de westkant van de Maas. Op het Céramique terrein (figuur 5) naast het Bonnefanten museum is een mannetje waargenomen. Deze vindplaats zal helaas worden volgebouwd. De nieuwe vindplaats van een vrouwtje in de Kleine Weerd heeft wat dat betreft meer toekomstperspectief (figuur 7A).

Voor de Grote groene sabelsprinkhaan zijn struweelrijke vegetaties in de Kleine Weerd favoriet. Als zangpost om het Maastrichtse stadsgeluid een zuidelijk tintje te geven ko-

men de alleenstaande bomen en bomenrijen (figuur 2) in de stad voor deze soort in aanmerking (figuur 7A).

De Bramensprinkhaan komt voor in de overstromingszone van de Maas. Van het grindgat de Pietersplas tot en met de Waterpoort komt deze soort in de oevervegetatie voor. Bij de ingang van het Bonnefanten museum is een mannetje gevonden. Op het eiland in de Maas bij het Gouvernementsgebouw zit deze soort in de ruigte (figuur 7B). Wanneer de tuin op het eiland omgevormd wordt in een klein natuurterreintje zal dit voor verschillende soorten faunagroepen gunstig zijn. Door de relatieve rust kan het ook meteen dienst doen als rustplaats voor de Otter.

Het Gewoon spitskopje (figuur 8) is vooral in vegetaties vlak langs de Maas gevonden (figuur 7B). In september is deze ruige oeverstrook in zijn geheel gemaaid en afgevoerd. Na de maaibeurt zijn de dichtheden van deze soort zeer laag. Gevarieerd maaibeheer

(stroken vegetatie laten staan) kan hier gemakkelijk worden uitgevoerd. Publieksvoorziening ter plekke is dan wel gewenst. In de begraasde ruige vegetatie in de Kleine Weerd bleven de dichtheden van het Gewoon spitskopje mooi constant.

De Boomsprinkhaan doet zijn naam eer aan; van de 13 waargenomen dieren zijn er 11 in of onder een boom gevonden (figuur 2). In de stad zijn 5 dieren 's morgens vroeg versuft onder een boom op het trottoir gevonden. Waarschijnlijk zijn ze onderkoeld geweest door een koude regenachtige nacht. Een verkleumd exemplaar heb ik opgeraapt van de straat. Nadat zij in mijn hand was opgewarmd kroop ze weer fanatiek de boom in. Zowel in het NS-station als in het Gouvernementsgebouw is een vrouwtje van deze soort kruipend tegen een muur aangetroffen (figuur 7C). Naast het planten van meer bomen in de stad is het wenselijk dat de Gemeente Maastricht haar "stoeptegeler-uit" beleid verder uitbreidt. Vervolgens kan de gemeente aan de bewoners een klimplant schenken om de kale huisgevels te laten begroeien. Dit geeft vooral de smalle straatjes (zonder bomen) nog meer sfeer en vestigingsmogelijkheden voor de Boomsprinkhaan (figuur 3).

De Struiksprinkhaan is vooral in de Kleine Weerd waargenomen (figuur 7C). Het nakijken van bramenbladeren op de karakteristieke vraatsporen kan het opsporen van deze soort vergemakkelijken. De structuurrijke struweelvegetaties in de Kleine Weerd zijn voor deze soort ideaal en zullen in de toekomst alleen maar toenemen.

De Huiskrekel is op vier plaatsen in dit deel van de stad gevonden (figuur 7D). De meest fraai klinkende lokatie is het NS-station, de Huiskrekel tjipt er tussen de verbindingsmedelingen vrolijk door.

Het Gewoon doornetje is op het braakliggend terrein en de Kleine Weerd aangetroffen (figuur 7D). In beide gebieden zijn ze op vochtige plekken gevonden. Deze soort leeft van kleine algen die op een vochtige, verdichte bodem groeien.

De Krasser is goed vertegenwoordigd (figuur 7E). De meest bijzondere waarneming werd verricht in de drukke voetgangerspassage in de Wycker brugstraat. Een vrouwtje Huis-mus kreeg na een wilde achtervolging deze

TABEL 1

De totaalrij van de aantallen van de aangetroffen sprinkhanen en krekels in de biotopen
A: Stad, B: Maasoever, C: Braakliggend terrein, D: Kleine Weerd, E: Landbouwgebied.

Soort	Biotoop				
	A	B	C	D	E
Sikkelsprinkhaan (<i>Phaneroptera falcata</i>)	-	-	1	1	-
Grote groene sabelsprinkhaan (<i>Tettigonia viridissima</i>)	4	6	4	20	14
Bramensprinkhaan (<i>Pholidoptera griseoaptera</i>)	1	26	6	41	14
Gewoon spitskopje (<i>Conocephalus dorsalis</i>)	-	11	1	16	6
Boomsprinkhaan (<i>Meconema thalassinum</i>)	4	6	3	4	3
Struiksprinkhaan (<i>Leptophyes punctatissima</i>)	-	-	-	3	1
Huiskrekel (<i>Acheta domestica</i>)	4	-	-	-	-
Gewoon doornetje (<i>Tetrix undulata</i>)	-	-	4	3	1
Krasser (<i>Chorthippus parallelus</i>)	6	22	17	29	12
Ratelaar (<i>Chorthippus biguttulus</i>)	3	13	5	15	9
Bruine sprinkhaan (<i>Chorthippus brunneus</i>)	2	11	5	13	8

FIGUUR 7A
Verspreiding van Sikkelsprinkhaan (*) en Grote groene sabelsprinkhaan (●).

FIGUUR 7B
Verspreiding van Bramensprinkhaan (*) en Gewoon spitskopje (●).

FIGUUR 7C
Verspreiding van Boomsprinkhaan (●) en Struiksprinkhaan (*).

FIGUUR 7D
Verspreiding van Huiskrekkel (*) en Gewoon doortje (●).

FIGUUR 7E
Verspreiding van Krasser (●), Ratelaar (*) en Bruine sprinkhaan (*).

Krasser te pakken en voerde deze aan haar bedelende jong.

De Ratelaar en de Bruine sprinkhaan komen net als de Krasser bijna overal voor, maar niet in grote dichtheden (figuur 7E). Extensiever maaibeheer komt ook deze twee algemene soorten ten goede.

TENSLLOTTE

In de stad Maastricht kan men met kleine beheersmaatregelen voor enkele soorten sprinkhanen veel doen. Het "stoeptegeler-

uit"beleid is een mooi voorbeeld.

Door de aanwezigheid van natuurontwikkelingsterreinen wordt de leefbaarheid van de stad voor mens en dier aanzienlijk verhoogd. Voor de grotere fauna is echter meer nodig. Uitbreiding van de Kleine Weerd en Pietersplas in de richting van de zuidelijker gelegen natuurontwikkelingsgebieden Eijsderbeemden en het landbouwgebied de Eijsderweiden is zeer wenselijk. De doorgang tussen de Pietersplas en de Oosterweg is breed genoeg voor de grote grazers. Over barrières zoals de spoorlijn en de A2 zullen goede fauna-passages voor de grote grazers (edelhertformaat) gemaakt moeten worden. Door deze

maatregelen zal de "nieuwe" natuur van het Maasdal weer in contact kunnen komen met de bestaande "oude" natuur (zoals het Savelbosch). De verbinding van deze gebieden zal voor hun bijzondere flora en fauna (dus ook sprinkhanen) een positieve impuls zijn.

DANKWOORD

Met dank aan Martine Lejeune (Stichting Ark) en Don Shepherd (CNME Maastricht) voor het doorlezen van het eerste concept. Ook dank aan Jan Cortenraad en Jo van der Coelen (Provincie Limburg) voor het kritisch doorlezen van het artikel.

SUMMARY

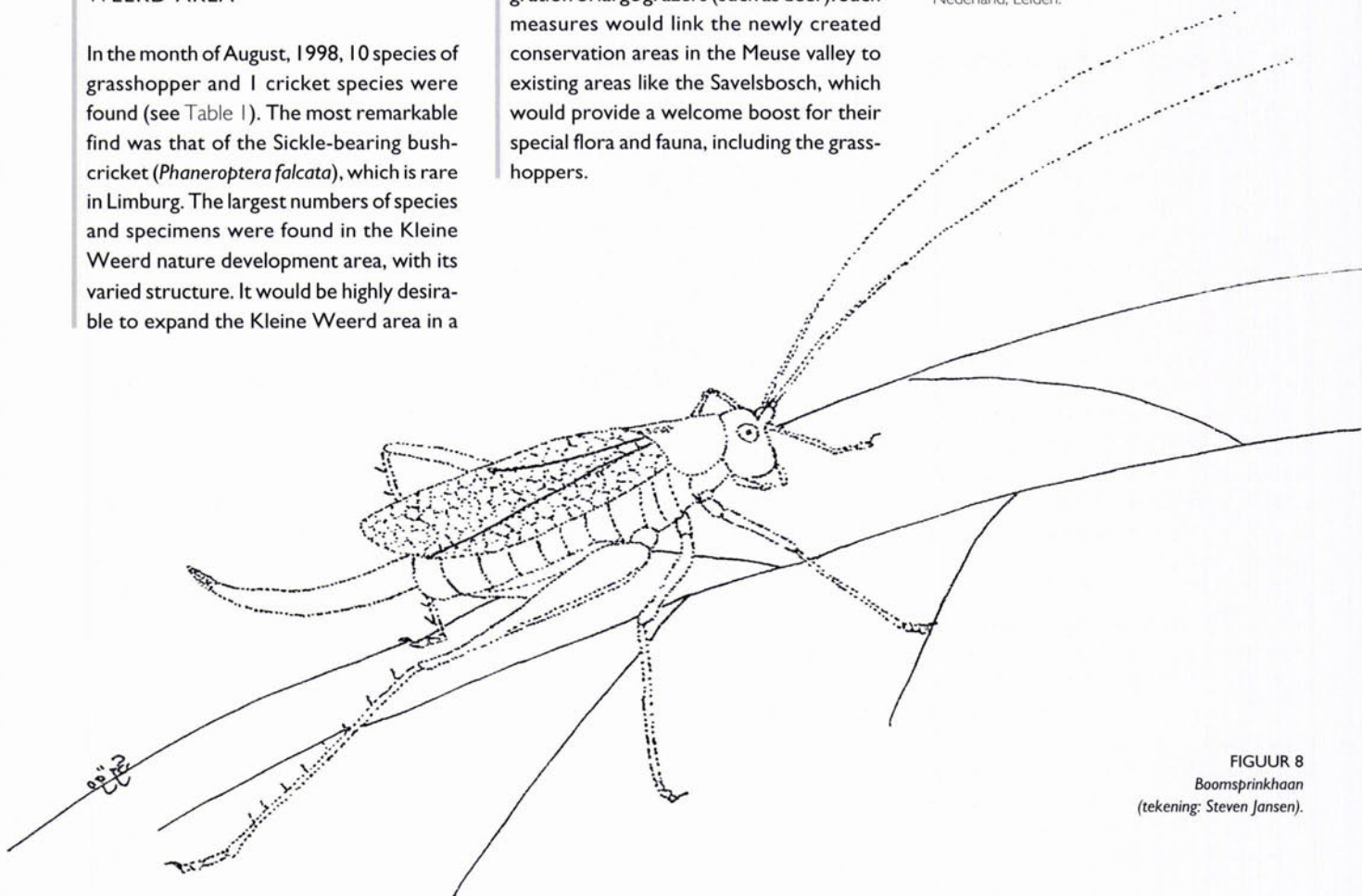
OBSERVATIONS ON GRASSHOPPERS AND CRICKETS BETWEEN THE MAASTRICHT RAILWAY STATION AND THE KLEINE WEERD AREA

In the month of August, 1998, 10 species of grasshopper and 1 cricket species were found (see Table 1). The most remarkable find was that of the Sickie-bearing bush-cricket (*Phaneroptera falcata*), which is rare in Limburg. The largest numbers of species and specimens were found in the Kleine Weerd nature development area, with its varied structure. It would be highly desirable to expand the Kleine Weerd area in a

southerly direction, towards the Eijsder Beemden nature development project and the Eijsderweiden agricultural zone. This would require the construction of fauna passages across barriers like the railway line and the A2 motorway, to facilitate the migration of large grazers (such as deer). Such measures would link the newly created conservation areas in the Meuse valley to existing areas like the Savelsbosch, which would provide a welcome boost for their special flora and fauna, including the grasshoppers.

LITERATUUR

- BELLMAN, H., 1993. Heuschrecken, beobachten, bestimmen.-3. Aufl. Augsburg: Naturbuch-Verl.
KLEUKERS, R., E. VAN NIEUKERKEN, B. ODÉ, L. WILLEMSE & W. VAN WINGERDEN, 1997. Sprinkhanen en Krekels van Nederland (Orthoptera). Nederlandse fauna 1. Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.

FIGUUR 8
Boomsprinkhaan
(tekening: Steven Jansen).

KORTE MEDEDELINGEN

HET BOSWITJE (LEPTIDEA OF LEPTIDEA REALI?)

Leptidea reali is beschreven in het in 1997 uitgegeven boek, "Collins Field guide to butterflies of Europe". Tevens vermelden diverse artikelen in tijdschriften dat in veertien Europese landen twee soorten boswitjes, *Leptidea sinapis* en *Leptidea reali* voorkomen. Dit gaf te denken dat mogelijk ook in Nederland *Leptidea reali* voorkomt. De moeilijkheid is echter dat deze twee soorten zonder genitaalpreparaat niet van elkaar zijn te onderscheiden.

Tijdens een vergadering van de Vlinderstu-

diegroep stelde G. Smeets vier exemplaren, gevangen in 1996 te Maastricht, ter beschikking. De genitaalpreparaten, die ik hiervan maakte, wezen uit dat twee van deze vlinders mogelijk *Leptidea reali* zijn.

Tijdens de volgende vergadering van de Vlinderstudiegroep stelde P. Sogeler tien exemplaren ter beschikking, gevangen te Bemelen in 1951-1954 en 1958.

De genitaalpreparaten die ik hiervan maakte, wezen uit dat deze tien vlinders zonder twijfel *Leptidea reali* zijn.

Uit voorgaande kunnen wij de volgende conclusies trekken.

- Het is mogelijk dat in Nederland ook tegenwoordig beide soorten voorkomen.
- De naam Boswitje sticht verwarring; twee soorten met één naam.
- Zijn de waarnemingen die in de computer van het Natuurhistorisch Genootschap zijn opgeslagen onder de naam *Leptidea sinapis* nog te handhaven? De twee soorten zijn in het veld immers niet van elkaar te onderscheiden.

Op de vergadering van de Vlinderstudiegroep d.d. 10 maart '99 is besloten dat op deze en eventueel nog opdoemende vragen een antwoord zal worden gezocht.